

ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ТА ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПІВДЕННИХ ПОРТОВИХ МІСТАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Юрій І. А.

У статті аналізуються правові основи взаємодії органів державної адміністрації та органів місцевого самоврядування в південних портових містах Російської імперії в першій половині ХІХ ст.

Ключові слова: градоначальництво, правовий інститут градоначальництва, градоначальство, органи місцевого самоврядування.

В статье рассматриваются правовые основы взаимодействия органов государственной администрации и органов местного самоуправления в южных портовых городах Российской империи в первой половине XIX века.

Ключевые слова: градоначальничество, правовой институт градоначальничества, градоначальство, органы местного самоуправления.

The legal bases of interaction of public administration and local governments in southern seaports of Russian Empire in first half of the XIX-th Century in this article are analyzed.

Key words: The city management, the legal institution of the city management, city area, local governments.

Пошук шляхів реформування системи державного управління зумовлений необхідністю організації ефективної виконавчої влади, головними пріоритетами діяльності якої повинно бути служіння народові й національним інтересам. Успішність такої діяльності значною мірою залежить від рівня взаємодії з органами місцевого самоврядування, що мають будуватися не на основі жорсткої централізації, чи т. зв. демократичного централізму, властивого колишній радянській системі, а на принципах правової, організаційної, матеріально-фінансової самостійності. Актуальність дослідження історії формування взаємовідносин державної адміністрації з органами місцевого самоврядування, пов'язаних з проблемами реформування суспільства, визначається особливостями сучасних державотворчих процесів, необхідністю переосмислення історичного досвіду. Важливим аспектом такого аналізу є вивчення проблеми створення й розвитку інститутів державної влади, узгодження взаємовідносин центру та периферії, взаємодії з органами самоврядування в стратегічно важливих містах на півдні Російської імперії.

Проблему організації міського самоврядування й впливу місцевої адміністрації, зокрема губернського управління, на муніципальні структури в Російській імперії в пореформений період розглядали вчені ХІХ ст.: І.Ю. Андрієвський, О.Д. Грабовський, В.В. Івановський, М.М. Коркунов, О.В. Лохвицький; у радянську добу - В.А. Нардова; сучасні дослідники: М.В. Білоконь, В.М. Грицак, С.М. Стременовський, К.А. Тиганій. Проте питання взаємодії адміністративної влади й органів місцевого самоврядування в південних портових містах дореформеного періоду розглядалися епізодично.

Документи щодо діяльності градоначальників на пів-

дні Російської імперії в зазначений період свідчать про залучення широкої громадськості до вирішення міських проблем через співпрацю з діючими органами самоврядування. У зв'язку з цим автор статті поставив за мету дослідити правові основи взаємодії градоначальників на півдні Російської імперії з органами міського самоврядування в першій половині ХІХ ст.

Термін "міське самоврядування" в законодавстві Російської імперії фактично був відсутній. У загальноприйнятому розумінні термін "самоврядування" став вживатися у зв'язку з реформаційними процесами 60-70-х років ХІХ ст. Новостворені міста на півдні України були засновані на основі узаконень Катерини II, серед яких чільне місце посідала застаріла в правовому відношенні "Жалувана грамота містам" 1785 р. У портових містах, виділених у градоначальства, протягом першої половини ХІХ ст. функціонували зібрання міських громадян, магістрат, загальна міська дума, шестигласна дума. Обсяг їхніх повноважень, функцій і порядок діяльності не були чітко визначені. Застаріле законодавство, станова організація міського самоврядування гальмували муніципальну діяльність. Градоначальник, як представник вищої державної влади, здійснював нагляд і співпрацював з ряду питань з органами місцевого самоврядування, вносячи свої корективи в їх функціонування, узгоджуючи їх діяльність з політикою уряду.

В указах Олександра I початку ХІХ ст. щодо зміни управління південними портовими містами й необхідності призначення особливого градоначальника серед важливих чинників такого рішення визначались: необхідність контролю за діяльністю та сприяння більш швидкому вирішенню справ у магістраті, опікування торгівлею й мореплавством, нагляд за всіма місцевими громадськими установами, захист мешканців градоначальства [1].

Ефективність діяльності магістратів, що виконували переважно судові функції, у новостворених містах була дуже низькою. За висновком уряду, особливої уваги потребував Одеський магістрат [2, арк. 29; 3, арк. 3, 10, 12]. Тому в іменних указах щодо призначення першого градоначальника Ришельє наголошувалося на тому, що він як головний керівник м. Одеси повинен особливу увагу звернути на стан справ у магістраті. А серед його безпосередніх обов'язків насамперед визначалось: керувати в довіреному йому місті всіма урядовими установами, зокрема й громадськими [4].

Подібні вказівки щодо нагляду за магістратами отримали таганрозький, феодосійський, керч-єнікальський, ізмаїльський градоначальники [5; 6; 7; 8]. Приступивши до виконання своїх обов'язків, градоначальники, як правило, повідомляли про це магістрат, міські думи, всі інші установи. Часом через неузгодженість законодавства градоначальник сам направляв до магістрату циркуляр щодо роз'яснення своїх повноважень. Так, ізмаїльський градоначальник С.О. Тучков, щоб перебрати на себе всю повноту влади, звернувся до магі-

страту з розпорядженням щодо підпорядкування йому всіх установ градоначальства. Деякі "присутственные" місця Ізмаїльського градоначальства майже рік після його заснування продовжували направляти подання до бессарабського губернатора й обласного правління та отримували звітти вказівки. Після того, як питання про компетенцію градоначальника було заслухане в магістраті, конфлікт був вичерпаний [9, 74].

Градоначальник міг впливати на вибори магістрату та загальної міської думи. Їх кожні три роки обирало міське населення, якому за "Жалуваною грамотою" 1785 р. дозволялось вирішувати свої справи в одній з шести "корпорацій" щодо виборів чиновників для ведення справ, "необхідних, вигідних і корисних" для міста. Виборцями були чоловіки, які досягли 25-річного віку й мали прибуток не менше 50 крб. на рік [10, 224; 11, 66-86].

Загальна міська дума покликана була відати поточними громадськими справами, прибутками й витратами міста, управлінням його господарською частиною. Виконавчим органом самоврядування була шестигласна дума, до складу якої входили шість гласних, по одному від кожної "корпорації". Очолював загальну міську думу й шестигласну думу міський голова. Протягом першої половини XIX ст. відбулася трансформація шестигласної думи. Замість шести осіб, вибраних від шести станів, часто гласними в ній були представники тільки від купецтва та міщан, а іноді - лише від купецтва [12, 13]. Тобто число гласних переважно складало дві-три особи, зрідка - чотири. У думі, як правило, були представлені купці, часто не здатні до виконання своїх обов'язків. Крім того, участь у діяльності органів самоврядування вважалася вкрай обтяжливою й непрестижною. Тому міські мешканці намагались уникати участі в діяльності органів самоврядування, а виконавчі функції покладались часто на чиновників канцелярії. Зустрічались також випадки самоліквідації думи. Так, наприклад, Ланжерон у 1818 р. доповідав про те, що в Одесі загальна міська дума зникла [10, 225].

У 1820 р. під керівництвом градоначальника М.Я. Трегубова (1820-1822 рр.) були проведені вибори до Одеської міської думи. Дворяни участі у виборах не брали. До складу шестигласної думи за результатами виборів увійшли: чотири купці, один ремісник і один міщанин. Градоначальник ініціював також певні заходи щодо міського життя, в яких дума долучалася до її організації. Наприклад, міська дума організувала в Одесі земляні роботи щодо перенесення лінії порто-франко. Збереглися звернення купців до одеського градоначальника з проханням допомогти їм з оплатою за виконану роботу. Після втручання градоначальника, який вимагав від думи негайного пояснення причин такого ставлення до купців, заборгованість була погашена [13, 49-50]. Категоричність наказу М.Я. Трегубова в наведеному документі підтверджує той факт, що реальна влада в Одесі належала градоначальнику, якому були підзвітні органи міського самоврядування. Доречним у зв'язку з цим вважаємо висновок сучасної дослідниці П. Херліхі про те, що нагляд градоначальника за діяльністю пасивних, часом нежиттєздатних виборчих органів надавав управління містом необхідну цілісність [10, 226]. Частими були випадки, коли градоначальник перебирав функції органів міського самоврядування на себе й свою канцелярію.

Обсяг міських справ збільшився з введенням порто-франко. Це переобтяжувало градоначальника. Вихід

був знайдений у створенні комітетів, яких уряд часто наділяв правами приказів. Будівельні, статистичні комітети, благодійні установи, медичні служби, створені, як правило, за ініціативою й під керівництвом градоначальників із залученням представників громадськості, надавали суттєву допомогу в благоустрої міст.

Так, за Положенням Комітету міністрів 1835 р., статистичні комітети під керівництвом градоначальників були засновані в Ізмаїльському, Таганрозькому, Одеському і Керч-Єнікальському градоначальствах. За документом, новостворені комітети могли спілкуватися безпосередньо зі статистичним відділом при Раді МВС, створеного в грудні 1834 р. До комітетів входили начальники карантинів, митниці, старші медичні працівники (в Одесі - інспектор лікарської управи), міські голови та інші особи, які мали певні знання, досвід з питань "внутрішнього управління". Крім того, в Одесі до комітету також входив повітовий предводитель, представник від Ришельєвського ліцею за призначенням попечителя Одеського округу. У Керч-Єнікальському та Ізмаїльському градоначальствах - начальники училищ. У Таганрозькому - повітовий голова Ростовського повіту, міський голова, два чиновники, або міські мешканці за вибором градоначальника, директор гімназії, лікар і духовна особа за вибором архієрея [14]. Залучення компетентних представників громадськості сприяло зростанню популярності статистичної справи, її організації на державному рівні.

Ініціатива щодо необхідності заснування в портовому місті статистичного комітету належить градоначальнику О.І. Левшину, якого підтримав новоросійський і бессарабський генерал-губернатор М.С. Воронцов. Він представив обґрунтоване подання до МВС про необхідність заснування статистичних комітетів в Ізмаїльському, Таганрозькому, Одеському і Керч-Єнікальському градоначальствах, а також у стратегічно важливих містах - Миколаєві та Севастополі. Документ ліг в основу Положення про функціонування статистичних комітетів з залученням громадськості [14].

Плідна діяльність Одеського статистичного комітету значною мірою завдячує організаторським і управлінським діям градоначальника О.І. Левшина, який зумів залучити до участі в його роботі талановитих непересічних людей, відданих своїй справі. Особливо слід відмітити участь у діяльності комітету О.Г. Тройницького й А.О. Скальковського. За свідченням останнього, О.Г. Тройницький був на той час єдиним знавцем статистичної справи, більше двох десятків років друкував свої статті на сторінках "Одесского вестника" з "самими детальними" даними про торгівлю й господарство Новоросії [15, 5]. О.Г. Тройницький, відомий статист XIX ст., займав високі державні посади, згодом був головою Статистичної ради при МВС. Він відіграв значну роль в організації державної статистики, підготовці плеяди видатних вчених-статистів, чий напрацювання мали суттєвий позитивний вплив на господарську діяльність. Саме О.Г. Тройницький у 30-х роках заохотив А.О. Скальковського написати історію м. Одеси й узагальнити роботу статистичного комітету. Результати такої діяльності були викладені в працях: "Первое тридцатилетие города Одессы: 1793-1823", "Торговая статистика" (1838 р.), "О торговых и промышленных силах Одессы", "Статистическое описание Одесского градоначальства" (1846 г.) [15, 5; 16; 17, 213-250, 413-442].

Завдяки вдалій організації Одеського статистичного

комітету його діяльність вийшла за межі градоначальства. У 1843 р. на його основі було створено Головний статистичний комітет Новоросійського краю, діяльність якого по збиранню статистичних відомостей поширювалась на губернії Херсонську, Таврійську, Катеринославську й Бессарабську області [18].

Відновлення діяльності Одеського статистичного комітету відбулося в 1863 р. завдяки клопотанням тодішнього градоначальника П.О. Антоновича. Урочисте засідання Одеського статистичного комітету, присвячене його відкриттю, під головуванням П.О. Антоновича, відбулося 1 червня 1863 р. Про це свідчить протокол № 1, який вів секретар А.О. Скальковський - на той час керуючий головним статистичним комітетом Новоросійського краю. Майже через тридцять років він з теплотою й вдячністю написав у протоколі про градоначальника О.І. Левшина та О.Г. Тройницького, завдяки яким діяльність комітету в 30-ті роки принесла значну користь [15, 4-5].

За свідченням протоколів засідань, що проходили під головуванням градоначальника, Одеський статистичний комітет у 60-70-і роки продовжив традиції свого попередника. Діяльність статистичного комітету проводилась за задалегідь затвердженою на одному з засідань програмою. Наприклад, під головуванням градоначальника П.О. Антоновича в 1863 р. на засіданнях комітету обговорювались питання топографії міста, характеристики місцевості, клімату, ґрунтів; адміністративний устрій і забудова міської території; етнографія і населення; громадське і приватне господарство; промисли; торгівля, судноплавство і пароплавство; фабрична й заводська промисловість, торговельні установи; головне й місцеве управління, міський бюджет; податки та повинності; духовні потреби й освіта; громадська доброчинність, охорона здоров'я, забезпечення суспільної безпеки [15, 6-14].

Значну допомогу градоначальникам надавали будівельні комітети. За Положенням про Одеський будівельний комітет від 22 грудня 1859 р. на нього покладалось опікування всіма будівельними справами й станом доріг у градоначальстві. У документі вказувалось, що комітет “заведывает строительной и дорожною частями в городе Одессе и на городской земле” [19]. Очолював будівельний комітет градоначальник. До складу комітету входили штаб-офіцер і обер-офіцер корпусу інженерів шляхів сполучення, архітектори з двома помічниками, представники від купецтва й міської громади. Регламентувалось також функціонування канцелярії будівельного комітету [20; 21, 21, 25]. В Одесі будівельний комітет існував до 1867 р.

Особливе місце в діяльності градоначальника займало залучення громадськості до благодійності. Така робота проводилась градоначальниками й раніше. Так, Ришельє організував збір коштів, надихаючи громаду градоначальства власним прикладом добровільних пожертвувань на перемогу російської армії над Наполеоном у Вітчизняній війні 1812 р., на ліквідацію наслідків епідемії чуми, заснування Ришельєвського ліцею та ін. На початку 20-х років XIX ст. у благодійній справі градоначальства відбулися зміни, що вивели її на вищий рівень організації й залучення до доброчинності ширшого кола громадськості, особливо купецтва. Завдяки одеським градоначальникам М.Я. Трегубову, О.Д. Гур'єву й О.Ф. Ланжерону, який як губернатор і генерал-губернатор підтримував їх пропозиції, доброчинна справа з залученням громадськості була виведена на

вищий рівень організації й систематизованості.

Градоначальник М.Я. Трегубов звернув увагу на той факт, що добитися більш значних результатів можна лише тоді, коли справа буде мати надійну основу й “цели благотворения”, у 1821 р. розробив проект Положення “Про організацію комітету благодійних закладів” [22, арк. 7, 16-19, 21-22, 25-31, 41]. За приклад було взято організацію подібних закладів у розвинутих країнах (Англії, Франції, Німеччині), а також портових містах Марселі, Трієсті. Було запропоновано створити в Одесі під головуванням градоначальника комітет почесних громадян, які б займались “как общины распоряжениями, так и разделили бы между собой наблюдение исключительно за каждым богоугодным заведением”. МВС підтримало пропозицію градоначальника й зі своїми корективами направило проект на доопрацювання. Цим займався наступний одеський градоначальник Олександр Дмитрович Гур'єв (1822-1825), який також вніс свої поправки до зазначеного проекту [22, арк. 25-31, 34-35].

Основні аспекти напрацювань М.Я. Трегубова й О.Д. Гур'єва були покладені в основу організації Приказів громадського піклування в Одеському й Таганрозькому градоначальствах у 1823 р. і налагодження добродійної справи в регіоні [22, 41-76; 23, 1, 6]. Так, в Ізмаїльському градоначальстві такий Приказ особливо увагу приділяв організації догляду за хворими, забезпеченні їх харчуванням; організував лікарню. Судячи з меню, приведених у звітах, харчування хворих було організоване на належному рівні [24, арк.14, 15, 18].

За документом, який регламентував діяльність Приказів громадського піклування, керувала Приказом рада на чолі з градоначальником. До її складу входили люди, які проявили себе на ниві благодійності і зобов'язувалися, “участвовать в делах общественного призрения без жалованья” [25]. На кошти з добровільних пожертвувань засновувались лікарні, богадільні, попечителі яких регулярно звітували безпосередньо градоначальнику про їх утримання. Наприклад, з такого рапорту за 1832 р. попечителя одеської єврейської лікарні видно, що на лікування й харчування хворих були витрачені чималі кошти з добровільних пожертвувань [26, арк. 1, 5, 7, 9, 18].

З дозволу градоначальника на громадських засадах організовувались різні благодійні товариства. Особливо вирізнялись своєю активністю німецьке та жіноче добродійні товариства в Одесі. Про це свідчать їх звітні документи [27, арк. 1, 3, 6; 28, арк. 171-181]. Як бачимо, градоначальники у зв'язку з занедбаністю муніципальної справи намагалися відшукати інші засоби для залучення громадськості до вирішення міських проблем. За висновком П. Херліхі, так централізоване управління намагалося ліквідувати слабкі місця, залишені байдужістю міської спільноти до громадської роботи [10, 227].

У 1824 році за градоначальництва О.Д. Гур'єва (1822 - 1825) відбулися вибори до міської й шестигласної думи. Перші два роки документи засвідчують активізацію діяльності думи під наглядом градоначальника, з ініціативи якого було прийнято більшість її рішень. Дума, згаданою займаючись питаннями міського господарства, включилась у роботу по облаштуванню приміщення для розташування присутственных місць новоствореного Одеського повіту. Утримання повітових присутственных місць за рахунок міських прибутків передбачалось вже в поданні новоросійського генерал-губернатора до МВС від 21 квітня 1825 г. З січня 1827 р. за дорученням градоначальника Ф.П. Палена Одеська міська дума взяла

на себе зобов'язання вирішувати проблеми опалення й освітлення повітових установ, розташованих у місті [29, арк. 3, 18, 21, 23]. З цього часу далі простежується тенденція "згасання" думи. Протягом наступних 35 років виборів до міської думи в Одесі не було [10, 225].

Градоначальники Одеси, Феодосії, Керч-Єнікале, Ізмаїла загалом позитивно ставилися до співпраці з органами міського самоврядування, вбачаючи в ньому сприяння для розвитку міст, залучали громадськість до вирішення важливих справ. Так, градоначальник О.І. Левшин у 1832 р., скориставшись громадською думкою одеситів і рішенням Комерційної ради щодо доцільності порто-франко, зумів обґрунтувати необхідні докази для Міністерства фінансів про ефективність такого заходу для розвитку м. Одеси [30, 6-7]. Проте були й "недоброзичливіці", які намагалися довести, що введення порто-франко перешкоджає Одесі стати "південною столицею" і зашкодить зростанню її добробуту [30, 2-3]. Посилаючись на висновки градоначальника й Комерційної ради, новоросійський генерал-губернатор відстояв пільгові умови розвитку міста [31, 7].

Наприкінці 50-х років градоначальник П.Ф. Местмахер (1857-1861) ініціював нові вибори до міської думи, а також необхідність запровадження в Одесі управління за зразком Санкт-Петербурзького, прийнятого в 1846 р. [31, арк. 250, 483]. Ця ідея була співзвучною з пропозиціями новоросійського й бессарабського генерал-губернатора О.Г. Строганова, який домагався від уряду відновлення соціальних пільг і переваг для населення південного регіону, доводив неефективність для держави занадто централізованого управління, що склалося у Російській імперії [12, 16]. Уряд підтримав ідею щодо оновлення в Одесі міського управління й за поданням О.Г. Строганова доручив градоначальнику П.Ф. Местмахеру організувати комітет для вивчення ситуації й розробки детального плану організації самоуправління. Такий комітет на чолі з градоначальником функціонував 6,5 місяців (15 вересня 1859 р. - 30 квітня 1860 р.) [32, 107-108]. Наслідком його діяльності став проект, який ліг в основу Положення МВС "Про громадське управління м. Одеси" 1863 р. Документ акцентував увагу на необхідності дотримання принципу наступності до положень попереднього законодавства стосовно вдосконалення міського врядування, врахування місцевих обставин [33]. Узаконення щодо громадського управління Одесою було кроком уперед, у порівнянні із Санкт-Петербурзьким (1846 р.) і Московським (1862 р.).

Вказаний нормативно-правовий акт закріпив основи громадського врядування Одесою, яке поділялось на загальне управління для всієї міської спільноти та управління для окремих розрядів мешканців міста. Провідне місце відводилось загальному управлінню, до якого входили: 1) загальна міська дума; 2) міський голова; 3) розпорядча міська дума "состоящими при них установлениями и чинами" (п. 2). Розділ I Положення узаконював склад, предмети відання й діяльність загальної міської думи, розділ II - розпорядчої думи. Загальну й розпорядчу думи очолював міський голова.

Загальна дума складалася зі станових старшин і гласних, обраних від трьох розрядів мешканців міста, по 25 осіб від кожного (п. 6).

Виконавчим органом була розпорядча дума, до складу якої входило дев'ять осіб, обраних на зборах виборних, по три - від кожного розряду городян (п. 15). Розпорядча дума діяла "под главным наблюдением генерал-губер-

натора и в ведении градоначальника" (п. 18). Усі постанови в справах міського господарства й громадського управління дума повинна була надавати на затвердження градоначальнику. При цьому вона мала надавати право у справах, які вона буде вважати неможливими негайно виконати за розпорядженням градоначальника, доповідати прямо генерал-губернатору, який при незгоді з постановою думи, передавав свої висновки до Сенату [33].

Скарги на постанови розпорядчої думи, затверджені градоначальником, підлягали розгляду Сенатом. Навіть ті скарги на постанови думи, які не підлягали затвердженню градоначальником, за положенням про громадське управління Одесою, він повинен був розглянути. У разі "основательности жалобы" градоначальник повертав думі для перегляду справи й прийняття нового рішення. У разі незгоди думи з пропозицією градоначальника, останній повинен був звернутися до генерал-губернатора й далі - до Сенату [33].

Громадяни, з отриманням виборчих прав, охоче брали участь у виборах. Обрана нова дума енергійно взялася за виконання покладених на неї обов'язків. Завдяки новому громадському врядуванню з'явилась значна допомога градоначальнику щодо втілення в життя важливих проектів з благоустрою міста - брукування й освітлення вулиць, прокладання водопроводу тощо. Про це свідчать звіти міського голови та представників міського самоврядування градоначальнику, генерал-губернатору [34, 106]. У звітних документах початку 60-х років, які надходили до МВС, серед установ міського самоврядування називалися зібрання громади й дума. Причому документи вказували на наявність думи лише "у двох столицях і Одесі" [12, 13].

Отже, градоначальник як представник вищої державної влади співпрацював з рядом питань з органами місцевого самоврядування. У зв'язку з занедбаністю муніципальної справи у дореформений період, градоначальники для вирішення міських проблем залучали представників громадськості до участі в роботі будівельних, статистичних комітетів, благодійних установ, медичних служб і т. д. З введенням Міського положення 1870 р. однією з головних функцій градоначальника став контроль над законністю дій органів самоврядування. Питання управління міським господарством і благоустрою виносилися на розгляд органам міського самоврядування. Але зі зменшенням безпосередньої участі градоначальника в господарському житті, збільшувалася його роль у нагляді й контролі за представниками міського самоврядування. За свідченням документів, градоначальники Одеси, Феодосії, Керч-Єнікале, Ізмаїла загалом позитивно ставилися до співпраці з органами міського самоврядування, вбачаючи у цьому сприяння для розвитку ввірених їм у управління міст.

Тенденція такого співробітництва з органами міського самоврядування простежувалась і надалі до кінця існування градоначальництва. Проте з частковою передачею господарських функцій органам місцевого самоврядування пріоритету набула правоохоронна діяльність градоначальника, яка мала тенденцію до посилення аж до 1917 року.

Література

1. ПСЗ Российской империи: Собр.1. - СПб., 1830. - Т. 27. - № 20449.
2. ДАОО. - Ф. 1. - Оп. 248. - Спр. 1606.
3. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 7.

4. ПСЗ Российской империи. - Собр. I. - Т. 27. - СПб., 1830. - № 20601.
5. ПСЗ Российской империи. - Собр. I. - Т. 27. - СПб., 1830. - № 20755.
6. ПСЗ Российской империи. - Собр. I. - Т. 28. - СПб., 1830. - № 21172.
7. ПСЗ Российской империи. - Собр. I. - Т. 37. - СПб., 1830. - № 28776.
8. ПСЗ Российской империи. - Собр. II. - Т. 5. - Отд. 2. - СПб., 1831. - № 3953.
9. Філіал ДАОО в м. Ізмаїлі. - Ф. 56. - Оп. 1. - Спр. 5.
10. Херлихи П. Одесса. История. 1794 - 1914. / П. Херлихи. - Одесса: Optimum, 2007. - 576 с.
11. Одесса. 1794 - 1894. - Одесса: тип. А. Шульц, 1895. - 840, LXXV с.
12. Нардова В.А. Городское самоуправление в России в 60-х - начале 90-х годов XIX в. Правительственная политика / В.А. Нардова. - Ленинград: Наука, Ленинград. отделение, 1984. - 259 с.
13. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 41.
14. ПСЗ Российской империи. - Собр. II. - Т. 10. - Отд. 2. - СПб., 1836. - № 8411.
15. ДАОО. - Ф. 274. - Оп. 1. - Спр. 1.
16. Скальковский А.А. Первое тридцатилетие города Одессы: 1793-1823. / А.А. Скальковский. - Одесса, 1837. - 296 с.
17. Скальковский А.А. Одесское градоначальство в начале 1846 года / А. А. Скальковский // Журнал Министерства внутренних дел. - СПб., 1846. - Ч. 14. - С. 213-250, 413-442.
18. Собр. II. - Т. 18. - Отд. 1. - СПб., 1844. - № 17302.
19. ПСЗ Российской империи. - Собр. II. - Т. 34. - Отд. 2. - СПб., 1861. - № 35274.
20. ПСЗ Российской империи. - Собр. II. - Т. 34. - Отд. 2. - СПб., 1861. - № 35274.
21. ДАОО - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 947.
22. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 46.
23. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 306.
24. Філіал ДАОО в м. Ізмаїлі. - Ф. 56. - Оп. 1. - Спр. 96.
25. ПСЗ Российской империи. - Собр. I. - Т. 38. - СПб., 1830. - № 29549.
26. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 144.
27. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 306.
28. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 301.
29. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 57.
30. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 126.
31. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 498.
32. Стременовський С.М. Місцеve самоврядування в середині XIX ст. Історико-правове дослідження: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / С.М. Стременовський; Одеська держ. юридична академія. - Одесса, 2000. - 185 с.
33. ПСЗ Российской империи. - Собр. II. - Т. 38. - Отд. 1. - СПб., 1864 - № 39565.
34. ДАОО. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 621.

Юрій І.А.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
ОДУВС

Надійшла до редакції: 14.03.2014

УДК 34(091):342.9.07

ЩОДО ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Шелехов А. О.

Стаття присвячена проблематиці історичного розвитку концепцій стратегічного управління.

Ключові слова: концепція, стратегічне управління, історичний розвиток стратегічного управління.

Статья посвящена проблематике исторического развития концепций стратегического управления.

Ключевые слова: концепция, стратегическое управление, историческое развитие стратегического управления.

The article focuses on problem of historical development of strategic administration conceptions.

Keywords: conception, strategic administration, historical development of strategic administration.

Проблематика стратегічного управління докладно досліджена в багатьох роботах вітчизняних та іноземних авторів. У поданій науковій статті враховані певним чином думки таких економістів, як І. Ансофф, Дж. Барні, Б. Вернерфельт, Р. Віттингтон, Р. Грант, К. Ендрюс, К. Кристенсен, Б. Когут, Д. Колліз, Г. Мінцберг, Р. Майлз, С. Монтгомери, Е. Петтигрю, К. Прахалад, Дж. Пфедфер, М. Петераф, М. Портер, Р. Рамелт, Р. Рамелт, Г. Саланчик, Ч. Сноу, Д. Тис, Н. Фосс, Р. Фримен, М. Хамел, К. Хаттен, Ч. Хофер, А. Чандлер, Дж. Штайнер, Д. Шендел, й ін. Пропонуючи безліч змістовних аргументів,

ці автори, на нашу думку, ряд питань, актуальних для розвитку теми, або не розглядають взагалі, або досліджують методично поверхово й не враховують багато сучасних принципів менеджменту, або ще перебувають під надлишковим впливом тейлоризму. У роботах деяких дослідників (С. Бороздін, С. Волков, І. Мацкуляк, Г. Животів, П. Половинкін, Л. Лисенко, П. Сімуш, Ф. Сулов, Л. Нікулін, П. Пімашков, О. Сагайдак, І. Ушаков, Ю. Ципкін, Н. Еріашвілі) розпочато досить успішні дослідження взаємозв'язків і взаємозалежностей між стратегічним управлінням і менеджментом, наведено методичні аспекти проблеми, однак еволюція концепції стратегічного управління, а саме стратегії, політики і їх реалізації представлена недостатньо докладно й тому має потребу в подальшій науковій розробці.

Мета статті полягає в узагальненні еволюції стратегічного управління, наведенні історії його розвитку. Це дозволяє розширити й уточнити розуміння стратегічного управління й на цій основі робити вибір ефективної системи управління фінансово-економічною безпекою на рівні організації.

До піонерів стратегічного управління відносять А. Чандлера [18], Ф. Зельника [12], І. Ансоффа [3; 4] і П. Друкера [11] та інших. До сьогодні нараховують десять принципово відмінних систем знань про стратегічне управління, що мають назви "Школи стратегічного менеджменту" [17]: дизайну (формування стратегії як